

Тоталитарна революция и социалистически реализъм: 1948

Пламен Дойнов

Десетилетието на социалистическия реализъм в българската литература може да бъде вписано във времевата рамка между 1948 и 1958 г., обхващаща завършек на тоталитарната революция (като долна граница – 1948) и периода на колебливо начало на *размразителните* процеси (като горно гранично поле – 1956/1958). Тези години рамкират *малката епоха* на силово налагане и абсолютна доминация на социализма като официална политестетика в НРБ. Нека слезем до долната граница на този хипотетичен „малък период“:

На долната граница: 1948

Всичко започва в руслото на гарантиран от партийно-държабната власт диктат. В края на 1947 г. политическата опозиция в новата Народна република е дезорганизирана и почти разгромена. Нейният най-изявен лидер Никола Петков е обесен след наложена от комунистическия водач Георги Димитров смъртна присъда. Най-яркият опозиционен публицист Трифон Кунев е в затвора. Но и да е на свобода, не би могъл да печата каквото и да е, защото вестниците „Свободен народ“ и „Народно земеделско знаме“ са спрени още през април и май.

Предстоят още съдебни процеси срещу земеделци, социалдемократи и прочее антикомунисти.

В международен план за България се очертава статут на сателитна държава, управлявана от просъветски намеснически режим.

Между 22 и 28 септември в Шкларска Поремба (Полша) на съвещание на девет европейски комунистически партии се основава Информационно бюро (Коминформбюро), което трябва да *координира* (всъщност да *дирижира* чрез Кремъл) „прехода към социализъм“ в страните от Източна Европа. Полските решения се конкретизират за НРБ на XIII пленум на ЦК на БРП (к) на 14 октомври. Така България влиза в пояса от сателитни държави около СССР и приема курс към *съветизация*.

Декември се откроява като месец на институционализирането на диктатурата. На 6 декември 1947 г. с публикация в „Държавен вестник“ новата (т.нар. *димитровска*) конституция влиза в сила. За литературното поле обаче особено повратна е датата 23 декември, когато е обявена *национализацията* на индустриалните и минните предприятия, в т.ч. на издателства и печатници. Това означава, че е премахната частната собственост върху средствата за литературно производство. С *одържавяването* на печатниците и издателствата авторите на текстове се лишават от базисните условия, при които могат да осъществяват избор за начина на опубличностяване на своето творчество. В следващите месеци *държавната поръчка* става основен (почти единствен!) инструмент за регулиране на отношенията на медийния и книжния пазар.

С началото на 1948 г. тоталитарната революция влиза в последната си фаза. Постепенно се разпада многопартийната система. За един месец (от декември 1947 до януари 1948 г.) всички партии в ОФ на свои форуми декларират подкрепата си за „изграждане на социализма“ в НРБ. На 2 и 3 февруари – Вторият конгрес на ОФ взема решение за трансформацията си в „единна обществено-политическа организация“. По този начин се премахва коалиционният профил на организацията. Между май и август 1948 г. БРСДП се слива с Комунистическата партия – по-точно, се *влива* в нея. Със съдебния процес срещу Коста Лулчев и още осем опозиционни социалдемократи през ноември/декември 1948 г. завършва разправата с българската социалдемократия. През февруари и март 1948 г. на най-високите си форуми решения за саморазпускане и за вливане в Отечествония фронт вземат съответно – НС „Звено“ и Българската радикална партия. БЗНС се самолишава от самостоятелност и от идеологически облик, признавайки ръководната роля на Комунистическата партия и на работническата класа.¹ Така тоталитарната политическа система в НРБ придобива специфична структура, която налага еднопартийен режим, осъществяван чрез две партии: ръководната БКП и нейния сателит – БЗНС.

Очертаващата хегемония на Комунистическата партия обръща насието срещу собственици и членове и поддръжници. *Сигналното* съдебно преследване е още

¹ Вж. за всички тези събития и процеси в: Огнянов, Любомир. *Държавно-политическата система на България. 1944–1948*. Стандарт. С., 2006–2007, с. 206–208.

от началото на 1948 г., когато е задържан ген. Димитър Томов, пряк участник в деветосептемврийския преврат, член на БРП (к) от 1945 г., заемал ключови постове във военното министерство². Той е обвинен в провеждане на „съзнателна вредителска дейност във войската“ и осъден на смърт³. Още двама висши офицери получават смъртни присъди по същия процес – за „саботажи във военните фабрики“⁴. Подобен е случаят с уволнението през април 1948 г. и последвалия арест на началника на Разузнавателния отдел (РО) при Щаба на войската ген. Петър Вранчев⁵. Обвиненията към него в „притъпена бдителност“ спрямо уж подхвърлената му от американското разузнаване т.нар. агентура х-11 всъщност прикриват действителната причина за разправата с този иначе предан на комунистическия режим и пряк участник в червения терор офицер. Разправата с Вранчев се дължи предимно на конкурентната борба между военното разузнаване, от една страна, и МВР и ДС, от друга, в стремеж да бъдат овладени и централизирани тайните служби на НРБ.

Очевидно е, че тенденцията към разразяване на *вътрешни* борби и чистки сред управляващите комунисти не се дължи просто на *външното* влияние на Кремъл след скъсването с титовска Югославия. Репресивните бюрократични механизми се задвижват по-рано. В условията на протичаща тоталитарна революция те се използват от личности и групи в управляващата партия, за да отстранят вероятните си вътрешнопартийни конкуренти и да оглавят сливането и централизацията на партийния и държавния апарат, като в крайна сметка дисциплинират цялото общество.

Външните фактори само усиават тази тенденция. Тогава, след юни 1948 г., когато съвещанието на Коминформбюро в Букурещ заклеймява Тито и водената от него Югославска комунистическа партия, тенденцията към прочистване на „враговете с партийен билет“ придобива ускорение, което повлича обледняване, арести и процеси срещу високоставени фигури в БРП (к). Сред тях, разбира се, предупредително се откроява фигурата на доскоросния „втори човек“ в партията и държавата Трайчо Костов. Обвиненията към него, отправени през декември 1948 г. лично от Сталин, после подети от конкурентите му в Политбюро на ЦК на БКП (особено Коларов, Червенков и Юзов) за няколко месеца се превръщат в присъди, чрез които не само е разбита „трайчовословската банда“, а нейният водач – обесен, но и се мултиплицира в серия от съдебни процеси и обледнявания на „врагове с партийен билет“, на „националисти“ и всякакви „шпиони“ на западни разузнавания.

За години напред Народната република се заразява с *шпиономания*. Взаимното подозрение се превръща в норма, а в състояние на постоянни (действителни или мнимо) следене попадат партийни и безпартийни, бивши опозиционери и заслужили активни комунисти с репутация на *верни войници на Партията*. Държавна сигурност създава картотека с „наличния компроматериал“ за „доказани агентпровокатори“, защото успява да събере данни „за провокатори в Партията, секретни сътрудници на полицията – комунисти, земеделци и дружи лица“ – общо над 1350 души⁶. Между края на 40-те и началото на 50-те

² Димитър Томов (1908–1948) като капитан от българската армия участва в организацията и акцията за превземане на Министерството на войната по време на за което е произведен в генерал. През 1945 г. става член на Комунистическата партия. До ареста си на 14 януари 1948 г. заема висши длъжности в министерството: началник на канцеларията на военния министър и началник на отделите „Доставки и поддръжане“ и „Военна промишленост“.

³ Вж. *Из изложението на о.з. генерал Димитър Томов до министър-председателя Георги Димитров относно обвинението, възбудено срещу него, и произнесената смъртна присъда от военния съд*. – В: *Борби и чистки в БКП (1948–1953). Документи и материали*. Съст. Любомир Огнянов. Главно управление на архивите при Министерския съвет. С., 2001, с. 11–12.

⁴ Вж. *Решение № 142 на Политбюро на ЦК на БРП (к) за привеждане в изпълнение смъртните присъди на о.з. генерал Димитър Томов, о.з. полк. Цонко Цонков и о.з. подполк. Георги Колев*. – В: *Пак там*, с. 12.

⁵ Петър Вранчев (1901–1970) е член на Комунистическата партия от 1923 г. Участник в деветосептемврийския преврат. Генерал от декември 1944 г. От 1946 до април 1948 г. оглавява РО при Щаба на войската, т.нар. военно разузнаване. Пряко ръководи инквизицията при разпитите на задържаните през 1946/1947 г. висши военни по повод конспирацията „Неутрален офицер“. Между 1948 и 1951 г. е задържан в затвора по обвинение в „притъпена бдителност“, където е жестоко измъчван. По-късно е реабилитиран. От 1954 г. до смъртта си е директор на Военно издателство.

⁶ Вж. тези сведения в: *План за работата на служба „П“ през месеците ноември и декември 1950 г.*, *София, 8 ноември 1950 г. и Справка за състоянието на работата в служба „П“*, *София, 18 ноември 1950 г. в: Държавна сигурност и „Врага с партийен билет“ 1944–1991 г.* Документален сборник. КРДОПБГДСРБНА. С., 2017, с. 231, с. 233.

години тоталитарната революция изяжда част от децата си. В общия бум на организираното насиение през 1948 г. могат да се отчетат над 4500 лица, задържани само в концлагера на остров Белене, над 6600 изселени семейства, т.е. около 30 000 души⁷.

В целия спектър на терора – от арестите, процесите и обледняванията, през въдворяванията в концлагери и изселванията от домове и селища, до уволненията от работа, отнеманията на професионални права, изключванията от обществени и партийни организации или просто всекидневен тормоз от властовия произвол по места – се осъществява специфичната *биополитика* на режима, съдържана в себе си и ефектите на *психополитика*, чрез която се преобразяват човека и обществото на НРБ. Тъкмо 1948 е годината на пречупване, когато се преминава първият праг на преобразяване, за да се утвърди мнозинството на *новите хора*.⁸

Конгрес и социализъм

Не е подробност, че през цялата година тече пропагандно-идеологическата подготовка за конгреса на БРП (к), преисменувала се тъкмо тогава в БКП. При дирижирани обсъждания все повече се укрепва връзката между официалната идеология и литературата. В няколко стъпки се провежда валидирането на социалистическия реализъм като *препоръчителен*, а по-късно – като *задължителен* „метод“ за всеки писател, който желае да присъства в публичното пространство.

Тези стъпки могат да бъдат проследени чрез няколко резолюции на събрания на СБП, сподирени от уводни и програмни статии в „Литературен фронт“ и „Работническо дело“. На 21 ноември 1947 г. извънредно събрание на писателския съюз дава старта на последната отсечка към целта – изграждането на системата и политестетиката на социалистическия реализъм в НРБ като среда и програма за литературно производство. Събранието подкрепя декларацията за НК на ОФ от 26 октомври за реструктурирането на коалицията в единна политическа организация с основна цел „изграждане на социализма“ в България. Копирайки от официалните политически документи констатацията за разделението на света на *два лагера*, организираните писатели определят за техен „върховен дълг“ създаването на „произведения в духа на реализма“ (тук все още се избягва терминът „социалистически реализъм“) и предупреждават част от колегите си, че е недопустимо някои писатели „да останат настрана, да изчакват и да бягат от защитата на своя народ“. По-съществена е точката, според която събранието натоварва управителния съвет „да изготви план за преустройство на организацията и дейността на българските писатели, с оазел да бъде подпомогнато осъществяването на новия етап в развитието на нашата страна и насочването ѝ към социализма“, т.е. СБП започва да се реорганизира – чертае път към трансформация, която трябва да отговори на монополното му положение в литературното поле. Писателският съюз поема и ангажимент на *цензурски институт*: декларира, че ще участва „в борбата със зловредното влияние на упадъчната западна буржоазна литература и култура, в прочистването на нашата оригинална и преводна книжнина от произведени, пропити с реакционно и антидемократично съдържание“⁹.

И ако резолюцията донякъде е нестелива в назоваванията, докладът на Цветан Минков за литературната критика, четен няколко дни по-късно в секцията на критиците на СБП, разшифрова посланията. Според него при „новия етап“ критиката трябва да *натъптва* литературата „в тематическо отношение“, да *насочва* писателя „към отразяване на най-характерните черти на нашата действителност – строителството, бригадирството, ударничеството, политестическите събития на момента“, като на „културния фронт срещу империализма“ тя ориентира българската литература „по пътя на социалистическия реализъм“. От този момент нататък на критиката все по-ясно се предписват задачи на *гарант* и *контролна инстанция* за усвояване и съблюдаване на социалистическите принципи.

Ново събрание на СБП от 10 януари 1948 г. по повод превръщането на ОФ в *единна политическа организация* излъчва нова резолюция, която декларира не само пълна подкрепа на начинанието, но и уверява, че дори и писателите, които „до днес не са участвали в някаква политическа партия, единодушно заявяват, че ще членуват в единната организация на Отечествония фронт“¹⁰. След този символически жест писателският съюз остава поне формално без *безпартийни* членове. Всички, без остатък, влизат в държавното *квазипартийно* формование ОФ. Затова около месец по-късно тоталното организационно

⁷ За това вж. Стоянова, Пенка, Илиев, Емил. *Политически опасни лица. Въдворявания, трудова мобилизация, изселвания след 1944 г.* УИ „Св. Климент Охридски“. С., 1991, с. 63–66.

⁸ За 1948 година като особено средоточие на „символна еуфория“ и „символен терор“ вж. Деянова, Лиляна. *Очертания на мълчанието. Историческа социология на колективната памет*. ИК „Критика и хуманизъм“. С., 2009, с. 241–281.

⁹ Вж. *Резолюция на Съюза на българските писатели*. – *Литературен фронт*, бр. 11, 29.11.1947.

¹⁰ *Резолюция, взета на общото извънредно събрание на СБП на 10 януари 1948 г.* – *Литературен фронт*, бр. 18, 17.01.1948.

единство произвежда обща цел, прогласена чрез изтъкването на доскорошни противоположности:

„Различията, които са се проявили в живота на съюза, са били главно по идейно-творчески въпроси – борба срещу формализма, който е главната опасност в нашата критика и литература днес и трябва да се преодолее, срещу вулгарния социологизъм и неизживените остатъци от противонародни възгледи от миналото, срещу вредните влияния на упадъчната западна империалистическа литература и за насочването на българските писатели по пътя на новия художествен реализъм, който с развитието на нашата страна към социализма минава към социалистически реализъм.“¹¹

Социализмът все още не е задължителна платформа, но в резолюцията на събранията на СБП от 27 и 28 февруари вече е представен като неизбежна перспектива, задаваща се след края на „състезанието“ между школите и теченията. Тази *революционна* постановка се конкретизира от насочващи доклади, изказвания и статии на Тодор Павлов, Людмил Стоянов, Пантелей Зарев, Стоян Каролев, Пенчо Данчев и прочее теоретици и критици, гарантиращи широка офанзива срещу „формализма“ и „вулгарния социологизъм“, срещу всякакви „упадъчни“ и „вредни“ примери и влияния в актуалната българска литература. В доклада на събранията от 27 и 28 февруари председателят на СБП Людмил Стоянов обявява, че трябва „писателите да се проникнат от ново, социалистическо съзнание“, а у нас вече „безспорно има“ условия за преминаване към социалистическия реализъм като „метод за изобразяване на новата социалистическа култура“¹². На същото събрание в изказванията си Тодор Павлов апелира, че авторът не само трябва да *чете социологически книги* и да *изучава действителността*, но и „да участва непосредствено в изменението на тази действителност“¹³, т.е. да отиде на място в производството и по този начин телесно и символически да залочи границите между *писането* (изобразяването) и *правенето* (преобразуването) на живота-произведение. Така самото писане се превръща в изменение на действителността в нейното революционно развитие, а всеки текст – в творба на социализма, която създава социализъм.

За специалните роли на нови контролори и разпоредители в литературното поле започват да бъдат канени млади критици. Не е случайно, че задачата да обгледа и ревизира на същото събрание продукцията от 1947 г. в областта на литературната история и критика се дава на 26-27-годишния Стоян Каролев¹⁴, който не просто е подкрепен от ръководството на КНИК (Александър Обретенов и лично от Вълко Червенков), но докладът му е предварително проверен и после публикуван в „Работническо дело“ по заръка на самия Червенков¹⁵. Утвърждаването на Каролев като ново острие на „метода“ става факт чрез следващ негов текст в навечерието на Петия конгрес на БКП, където заявява, че вече не е достатъчно да си политически лоялен писател, който поддържа Отечествения фронт, а трябва да си *социалистически реалист*, т.е. да пишеш по метод, който да те предпази да създаваш „произведения, които, без да има прокарана в тях реакционна политическа идея, са обективно реакционни, поради погрешните и назадни възгледи“ на автора¹⁶.

Натоварените в ЦК на БРП (к) звена и лица внимателно следят и подготвят публичната среда за *свикването с мисълта*, че задължителността на социализма е неизбежна. Подобни „подгриващи“ статии и рецензии излъчват пресата през 1948 г. От една страна, в тях се „теоретизира“ необходимостта от задълбочено усвояване на привилегированите теми и принципи на социализма, а от друга, се посочват като негативни примери книги и автори, за да бъдат те предупредени да се *преустройат*, а техните почерци – по възможност – да бъдат дисциплинирани.

Младите писатели също не остават без внимание. Те са свикани на Национална конференция на младите литературни творци на 2 и 3 ноември 1948 г., където присъства не само ръководството на Съюза на народната младеж (СНМ), но и управителният съвет на СБП. Председателят Людмил Стоянов и секретарят Младен Исаев дори четат доклади на форума¹⁷. Накрая чрез резолюцията си, като отчита, че „мнозина литературни творци взеха дейно участие в бригадирското движение, което им помогна да разнообразят своята тематика, да се свържат по-здраво с младежкото движение и участието на

младежта в строителството и подобрят своята идейно-политическа подготовка“, *конференцията препоръчва*:

1. Младите литературни творци да бъдат в първите редове на борбата за мир и международна солидарност, против подпалвачите на нова световна война, за защита националната независимост и държавния суверенитет на нашата Родина, в подкрепа на бореците се за независимост на народи. Да се възпитават в безпедна любов към Съветския съюз, в предана и вярна служба на народа. Темите из строителството на социализма у нас – работата във фабриките и заводите, създаването и дейността на ТКЗС, младежките бригади, организация „Септемврийче“ и пр. – да бъдат в центъра на творчеството на младите литературни дейци.
2. Младите литературни творци да работят упорито и системно за своята идейно-политическа и творческа подготовка, за изучаване и усвояване на единствено научния мирозглед – марксизма-ленинизма, на социалистическия реализъм, за изучаване на нашата класическа, на руската класическа и особено на съветската литература, както и на останалата прогресивна литература на другите народи. Да се води безпощадна борба срещу упадъчното буржоазно влияние, срещу увлеченията и преклонението пред буржоазните упадъчни литературни течения, декадентщината, формализма, символизма и пр.¹⁸

Произнесени уж в *препоръчителен* тон, тези насоки стават задължителни за всеки нов автор, който се стреми към публичност и признание в НРБ. Зоната на „неръкоположения авангард“ (*младите*), макар и в периферията на литературното поле, също е въввлечена в „общия устрем“ и попада в обсега на зависимостите, характерни и за организирани в СБП „ръкоположени“ *държавни писатели*: „безпедна любов към Съветския съюз“, писане по теми „из строителството на социализма“, изучаване „на единствено научния мирозглед – марксизма-ленинизма“, в съседство с усвояване „на социалистическия реализъм“ и отхвърляне на „буржоазните упадъчни литературни течения, декадентщината, формализма, символизма и пр.“. Целенасочената кампания за подготовка на възприемането на социалистическия реализъм като *основен* и *задължителен* за авторите в НРБ приключва на самия V конгрес на БКП (18–25 декември 1948), когато се приема „Резолюция по марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт“, въведена от пространен доклад на Вълко Червенков на 20 декември. В доклада си Червенков откровено заблуждава аудиторията, когато заявява, че „Централният комитет никога не е проповядвал съжителство на марксистко-ленинската идеология с буржоазните и гребнобуржоазните идеологии, не е признавал никаква „отечественофронтowska идеология“ и най-вече: „Ние никога не сме били за „сървнование“ между идеологически различните методи и течения“¹⁹. Така водещият комунистически идеолог удобно забравя цялата поредица изъвления и декларации на меродавни лица (предимно на Тодор Павлов), които между 1944 и 1947 г. по тактически съображения прокламират *съжителство* и *сървнование* на различните методи и школи. Времето на разрешената от властта *конкуренция* между идеи и подходи в литературното и художественото поле обаче вече е отминало. Тоталитарната революция открива епоха на „единство“ и „(пре)възпитание“, защитени от безогледни твърдения, които демонстративно *не помнят* доверените уверения към „цялата отечественофронтowska и демократическа писателска маса“ за спазване на принципа за свобода на творчеството. Резолюцията на конгреса утвърждава очакваното, вече прогласено в доклада на Червенков. Обявява, че изкуството трябва да се развива „като мощно средство за възпитание на трудещите се в социалистически дух“, а „неговият подем и разцвет“ да се осигурят „върху основите на социалистическия реализъм – единствено правилния метод на художествено творчество“. За вестник „Литературен фронт“ директивата е пределно ясна: да осъществява „системна пропаганда на социалистическия реализъм“²⁰. Въпрос на два месеца е организирани писатели да се самозадължат да изпълнят резолюцията. На събранията си от 5 и 6 март 1949 г. СБП променя своя устав така, че *задължителността* на социалистическия реализъм е предписана като *първа задача* на съюза. Член 2 е допълнен:

„Целта на съюза е:

а) Да подпомага и насочва писателите за овладяването на социалистическия реализъм като основен метод на нашата литература.

Както виждаме, целта всъщност е една – „овладяване на социалистическия реализъм“, а следващите нови подточки описват инструментите и начините, по които става това:

¹⁸ Резолюция на Националната конференция на младите литературни творци, състояла се на 2 и 3 ноември 1948 год. В София. – *Литературен фронт*, бр. 11, 13.11.1948.

¹⁹ Червенков, Вълко. *Марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт. Доклад пред V конгрес на Българската комунистическа партия, произнесен на 20.XII.1948 г.* – В: Червенков, Вълко. *За науката, изкуството и културата*. Съст. Божидар Божилов. Български писател, С., 1953, с. 164.

²⁰ Цит. по: *Из Резолюция на Пети конгрес на БКП „По марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт“*. – В: *Партията и литературата. Сборник от статии и документи на КПСС и БКП*. Съст. Васил Колевски. Изд. на БКП. С., 1961, с. 113–114.

отиване при народа и изучаване на живота; разгръщане на *марксистко-ленинска просвета* сред писателите; създаване на текстове и жестове, с които се работи за „израждането на социализма“ и се отхвърля останалата несоциалистическа и несоциалистическа идеология и литература; сътрудничество с писателските общности в страните от оформилния се Източен блок, с „педагогическа“ доминация на съветските писатели. В член 6 се вмъква знакова формулировка – че редовни членове на Съюза могат да бъдат *всички български писатели*, които не само се занимават с литературен труд, но и „стоят на позициите на народно-демократичната отечествено-фронтowska власт“.

Предписанието на партийно-държавната власт е закрепено в базисните документи на СБП, задължаващи в него да членуват писатели социалисти, лоялни на режима в НРБ. Изглежда лобопитно уж невинното *колебание* дали социалистическият реализъм е просто *основен* или *единствено правилен* метод. В документите на СБП (устава и резолюцията²¹) той е обявен за *основен*, докато в писмата, гласувани от събранията до министър-председателя Георги Димитров и до председателя на КНИК Вълко Червенков характеристиката му е *единствено правилен*²², както впрочем е посочено в документите на V конгрес на БКП. Това, разбира се, представляват различни употреби на качествата на „метода“ според високостепенните адресати. По-важното е, че с началото на 1949 г. тези определения функционират като синоними и предпоставят *задължителността* на социализма за всеки писател, допуснат от монополиста в литературното поле СБП до публичността в НРБ.

Писателският съюз претърпява и вътрешноорганизационна трансформация *по съветски образец* – вместо традиционната структура с управителен съвет и председател, новият устав предвижда, подобно на Съюза на писателите в СССР, президиум, секретариат и главен секретар. СБП се откроява като силно централизирана организация, с решаваща доминация на президиума, в т.ч. и при избора на нови членове и кандидати-членове, а общото събрание на съюза мимикрира до представителен орган, с ограничени управленски функции.

Своеобразният *нов етап* се отбелязва и с ярък персонален знак. Дотогавашният председател на СБП 63-годишният Людмил Стоянов е пренасочен за директор на Института за литература на БАН, а за главен секретар на съюза е издигнат 45-годишният утвърден пролетарски поет Христо Радевски²³, завърнал се неотдавна от дипломатическа работа в Москва, който остава на поста до април 1958 г.

Границата е премината. Вече сме констатирани, че „както показва и съветският исторически пример, триумфът на социализма е пряко свързан с победата на тоталитарната революция, с укрепването на култа към комунистическия вожд и с установяването на тотален държавно-партиен контрол върху литературната публичност“²⁴. От 1948 до края на 50-те НРБ функционира като завършена тоталитарна държава, в която практиките на узаконен терор над собственото население и произволът на властта в условията на тотална държавна собственост и планова икономика, пропагандно опаковани от идеологията на марксизма-ленинизма и полшеститеката на социалистическия реализъм, логично предопределят наличието на една *одръжавена литература*, обслужвана от *държавни писатели*.

Начало на по-голям текст

¹¹ Резолюция – *Литературен фронт*, бр. 23, 6.03.1948.

¹² Вж. *Българската литература и новото обществено развитие. Из доклада на Людмил Стоянов*. – *Литературен фронт*, бр. 25, 6.03.1948.

¹³ Вж. *За активно участие на писателя в преустройството на живота. Из изказванията на академик Тодор Павлов*. – *Литературен фронт*, бр. 26, 13.03.1948.

¹⁴ Вж. доклада В: *Литературната критика и литературната история през 1947 год. Из доклада на Стоян Каролев*. – *Литературен фронт*, бр. 25, 6.03.1948; бр. 13.03.1948.

¹⁵ Вж. публикацията: Каролев, Стоян. *Литературната критика и литературната история през 1947 година*. – *Работническо дело*, бр. 58, 11.03.1948, както и спомена на Ст. Каролев за обстоятелствата около поръчването и по-нататъшната съдба на доклада, с прякото участие на Вълко Червенков, в: Каролев, Стоян. *Мигове от тежкото време. Спомена и наблюдения*. Книга втора. Изд. „Захарий Стоянов“. С., 2004, с. 207–210.

¹⁶ Каролев, Стоян. *За социалистически реализъм в литературата*. – *Работническо дело*, бр. 297, 17.12.1948; бр. 298, 18.12.1948.

¹⁷ Вж. *За творчески разцвет на подрастващите литературни кадри*. – *Народна младеж*, бр. 95, 2.11.1948.

²¹ Вж. *Резолюция – Литературен фронт*, бр. 28, 12.03.1949.

²² Вж. писмата до Димитров и Червенков в: *Литературен фронт*, бр. 28, 12.03.1949.

²³ Президиумът на СБП избира Христо Радевски за главен секретар на 9 март 1949 г. Вж. за това: *Из президиума на СБП – Литературен фронт*, бр. 28, 12.03.1949.

²⁴ Дойнов, Пламен. *Българският социализъм: 1956, 1968, 1989. Норма и криза в литературата на НРБ*. Институт за изследване на близкото минало. Изд. „Сиела“, С., 2011, с. 42.